

SĀDŽU ZEMJU SADALĪŠANA LATVIJĀ 20.-30.GADU AGRĀRĀS REFORMAS IETVAROS

Ģirts Čīma¹, Anda Jankava²

¹Profesionālā bakalaura studiju programmas Zemes ierīcība un mērniecība 1.kursa students

²LLU VBF Zemes pārvaldības un ģeodēzijas katedras profesore, Dr.oec.

Kopsavilkums

Pētījuma mērķis bija veicināt izpratni par to, kāda tiesiskā un saimnieciskā iekārta bija Latgalē, jo tā atšķīrās no situācijas pārējā Latvijā, kā tika realizēta sādžu zemju sadalīšana viensētās. Darba uzdevums, noskaidrot, kāpēc Latgalē pastāvēja sādžas, kā notika sādžu zemju sadalīšana, kas to veicināja, kas nāca sādžu vietā, cik ilgi noritēja sādžu zemju dalīšana.

Atslēgas vārdi: sādža, viensēta, agrārā reforma.

Ievads

Jau kopš seniem laikiem zemnieki Latgalē bija dzīvojuši vairākas ģimenes vienkopus, t.i., ciemos, sādžās, un zemi savā starpā dalījuši un apstrādājuši šņorveidīgi (Sādžu šņoru zemju..., [b.g.]).

Latgalē agrāro attiecību pārmaiņas notika vēlāk nekā citur Latvijā. Latgale bija saimnieciski atpalikusi, it sevišķi tas bija jūtams pēc Latgales pievienošanās Kurzemei un Vidzemei. Latgales zemnieki gan tīkoja sasniegt augstāku kultūru un pacelt savu saimniecisko labklājību, bet šos centienus kavēja novecojušies Krievijas zemnieku likumi. Turklāt nedz 1861. gada 19. februāra brīvvaldības likums, nedz 1910. gada 14. jūnija likums par īpašuma tiesību nostiprināšanu uz piešķirtām šņoru zemēm nebija novesti līdz galam. Neizpildīts bija 1911. gada 29. maija likums par zemnieku pārcelšanu viensētās. Krievijas lielo politiku maz interesēja zemnieku stāvoklis ziemeļrietumu guberņās, un tādēļ neradās arī līdzekļi zemes reformas izpildīšanai (Zeļonka, 1991).

Pasaules kara un revolūcijas laiks pārtrauca sādžu šņoru zemju sadalīšanu viensētās. Nodibinoties Latvijas valstij, šņoru zemju sistēmas neērtības un vājās puses bija vēl skaidrāk redzamas. Pirms 1. Pasaules kara Latgales iedzīvotāji, arī šņoru zemju īpašnieki, strādāja ārpus mājas peļņas darbos, lai nodrošinātu ģimenes eksistenci. Šņoru zemju saimniecības apstrādāja mājās palikušie ģimenes locekļi (Zeļonka, 1991).

Jaunajā Latvijas valstī rūpniecība bija izpostīta. Robežu slēdzot, peļņā iešana uz Krieviju izbeidzās. Galvenais ienākums nu bija jāgūst no lauksaimniecības.

Pētījuma metodes un izmantotie materiāli

Darbā pielietota iegūto materiālu analīze un monogrāfiskā jeb aprakstošā metode. Izmantoti literatūras avoti par pētījuma tematiku un interneta resursi.

Diskusija un rezultāti

Sādžu šņoru zemju sadalīšana Latgalē tika sākta jau 1920.gadā, taču darbi kavējās. Trūka mērnieku, tādēļ no lūguma iesniegšanas līdz sadalīšanai bija jāgaida rindā 2-4 gadi. Daudzi sādžu sīksaimnieki pieprasīja valsts fonda zemju piegriezumus savu saimniecību paplašināšanai, un, kamēr tie nebija piešķirti, viņi nevēlējās viensētas. Zinot, ka pie

sadalīšanas ēkas vajadzēs pārcelt uz jauniedalītām viensētām, saimnieki tās neremontēja un nelaboja jumtus. Zemnieki arī neveda mēslus uz līdzšinējām šņoru zemēm, bet krāja tos viensētu laukiem.

Sadalīšanas darbus vajadzēja paātrināt. Šajā nolūkā 1926.gadā noteica darba ražīguma prēmijas Zemkopības departamenta mērniekiem un sāka maksāt valsts piemaksas par sādžu sadalīšanu viensētās. Mērnieku darba ražīgums cēlās par 60%. Tajā pašā laikā palielināja arī mērnieku skaitu. (Zeļonka, 1991).

Izejot no nodarbināto mērnieku skaita un padarītā darba daudzuma, var aprēķināt, ka, ievēdot prēmiju sistēmu, 1926.—1930. gados virs normas ierīkotas apmēram 17500 viensētu saimniecības. Lai šo pašu darbu veiktu bez prēmijām vienā gadā, būtu vajadzējis klāt 350 mērnieku, vai esošam štatam būtu bijis jāstrādā trīs gadi ilgāk. Šeit jāatzīmē, ka augsto darba ražību prēmiju sistēma sasniedza galvenokārt tādēļ, ka mērnieki tad strādāja, nerēķinādamies ar darba laiku, strādāja pat svētdienās un svētku dienās, un arī atvaļinājuma laikā. Beidzamos vasaras sezonā izpildītos darbus mērnieki kamerāli pabeidza ziemā ārpus valsts darba laika. (Sadalīšanas darbu gaita,[b.g.]

Sādžu dalīšanai Latgalē bija raksturīgi, ka mājsaimnieki vairumā vēlējās viensētas saņemt uz torģu pamata. Iedalot viensētas pēc torģiem, mērnieks lika mazāksolīšanā parasti dabā no trim pusēm norādītu zemes gabalu. Tanī vietā viensētu saņēma tas mājsaimnieks, kas prasīja katra tam piederošā hektāra vietā vismazāko normu. Piemēram, mājsaimniekam bija tiesības uz 12 ha no kopējās zemes. Mazāksolīšanā viņš pieprasīja katra hektāra vietā tikai 0.8 ha. Mazāk neviens nebija prasījis. Tad nu vinnētājs šajā vietā saņēma viensētu ar notirģoto platību 9.6 ha.

Šim paņēmienam bija savas ļaunās un savas labās puses.

Ļauns bija azarts, kurā nonāca mazāksolītāji, lai ēkas paliktu uz vietas, vai arī ja vieta patika. Daļa mājsaimnieku pēc kartes nespēja orientēties piedāvājamā gabala vērtībā un robežās. Bieži gadījās, ka iedalītās viensētas bija mazvērtīgākas par šņoru zemēm.

Izdevīgi bija tas, ka tādā kārtā mājsaimnieki varēja iegūt viensētas viņiem vēlamā un patīkamā vietā (Zeļonka, 1991).

Vairums iedalīto viensētu Latgalē bija tipiskas sīksaimniecības. Vienas saimniecības platība Latgalē vidēji bija 10.2 ha. Piegriezumā platība uz vienu saimniecību bija 1.48 ha.

Secinājumi

1. Latgalē agrāro attiecību pārmaiņas notika vēlāk nekā citur Latvijā. Latgale bija saimnieciski atpalikusi no pārējās Latvijas.
2. Pēc kara jaunajā Latvijas valstī rūpniecība bija izpostīta. Bija nepieciešama stratēģija, kā veicināt ekonomisko izaugsmi, tāpēc lauksaimniecības zemi nodeva ģimeņu rokās un izveidoja viensētas.
3. Pēc sādžu sadalīšanas viensētās Latgalē pārsvarā izveidojās sīksaimniecības.

Literatūra

1. Sādžu šņoru zemju sadalīšana viensētu saimniecībās: periodika.lv mājas lapa. [skatīts 2018.gada 16.janvārī]. Pieejams:http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/g_001_0302013962|article:DIVL4281|issueType:undefined

2. Zeļonka J. (1991) Kā to darīja toreiz: ieskats 20.-30.gadu agrārajā reformā. Rīga "Zinātne".45-48 lpp.
3. Sadalīšanas darbu gaita: periodika.lv mājas lapa. [skatīts 2018.gada 16.janvārī].
4. Pieejams:http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/g_001_0302013962|article:DIVL4382|issueType:undefined